

# ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΤΡΙΑΚΟΣΤΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ

ΙΟΥΛΙΟΣ - ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ

1942

ΙΩΑΝΝΗΣ Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΣ & Σ<sup>ΙΑ</sup> Α.Ε.  
ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ "ΕΣΤΙΑΣ",  
38 — ΣΤΑΔΙΟΥ — 38  
ΑΘΗΝΑΙ





FRIEDRICH NIETZSCHE

# Η ΓΕΝΗΣΗ ΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΣΤΑ ΧΡΟΝΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΤΡΑΓΩΔΙΑΣ\*

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ΑΙΜ. ΧΟΥΡΜΟΥΖΙΟΥ

## III. Ο ΦΙΛΟΣΟΦΟΣ, ΠΑΤΡΟΣ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

(ΣΧΕΔΙΑ ΑΝΟΙΞΗΣ ΤΟΥ 1873)

Σχέδιο: Τι είν' ο φιλόσοφος;  
Σε ποιά σχέση βρίσκεται ο φιλόσοφος  
μέ τον πολιτισμό; Είδικά μέ τον τραγικό  
πολιτισμό;

Τι είν' ο φιλόσοφος;

1. Πέραν τῶν ἐπιστημῶν: ἐξαύλωση.
  2. Ἐντεῦθεν τῶν θρησκειῶν: ἐκθρόνιση τῶν θεῶν, καταπολέμηση τῆς μαγείας.
  3. Τύποι: ἡ καλλιέργεια τοῦ νοητικοῦ.
  4. Ἀνθρωπομορφικές μεταθέσεις.
- Ποιὸ εἶναι σήμερα τὸ ἔργο τῆς φιλοσοφίας;

1. Ἀδυναμία τῆς μεταφυσικῆς.
2. Δυνατότητα τοῦ πράγματος καθ' ἑαυτό. Πέραν τῶν ἐπιστημῶν.
3. Ἡ ἐπιστήμη μᾶς σώζει ἀπὸ τὸ θαῦμα.
4. Ἡ φιλοσοφία ἐνάντια στοῦ δογματισμοῦ τῶν ἐπιστημῶν.
5. Ἄλλὰ μόνο στὴν ὑπηρεσία ἐνὸς πολιτισμοῦ.
6. Ἡ ἀπλοποίηση τοῦ Σοπενάουερ.
7. Ἡ λαϊκὴ μεταφυσικὴ του, παραδεκτὴ ὡς ἔργο τέχνης. Περιμένουμε ἀπὸ τῆς φιλοσοφίας τὰ ἀντίθετα ἀποτελέσματα.
8. Ἐνάντια στὴ γενικὴ μόρφωση.

Ἡ φιλοσοφία δὲν ἔχει μόνιμα χαρακτηριστικά. Ἄλλοτε εἶναι ἐπιστήμη, ἄλλοτε τέχνη.

Ἐμπεδοκλῆς κι' Ἀναξαγόρας: ὁ πρῶτος θέλει τὴ μαγεία, ὁ δεύτερος τὴν ὀρθολογικὴ διαύγεια. Ὁ πρῶτος εἶναι ἀντίθετος στὴν ἐκλαίκευση τῆς ἐπιστήμης, ὁ δεύτερος ὑπέρ.

Οἱ Πυθαγόρειοι κι' ὁ Δημόκριτος: ἡ αὐστηρὴ ἐπιστήμη τῆς φύσης.

Ὁ Σωκράτης κι' ὁ ἀναγκαῖος σήμερα σκεπτικισμός.

Ἡράκλειτος: ἀπολλώνιο ἰδεῶδες· ὅλα εἶναι φαινομενικότητα καὶ παίγνιδι.

Παρμενίδης: ὁ δρόμος ποὺ ὀδηγεῖ στὴ διαλεκτικὴ καὶ τὸ φιλοσοφικὸ ἔργον.

Ὁ μόνος ποὺ βρίσκεται σὲ ἡρεμία εἶναι ὁ Ἡράκλειτος.

Ἡ Θαλῆς θέλει νὰ φτάσῃ στὴν ἐπιστήμη. Ὁ Ἀναξαγόρας, ὁ Δημόκριτος, τὸ ἔργον τοῦ Παρμενίδη, ὁ Σωκράτης, ἐπίσης. Ὁ Ἀναξίμανδρος ἀπομακρύνεται ξανά. Ἐπίσης ὁ Ἐμπεδοκλῆς κι' ὁ Πυθαγόρας.

Ἡ ἑλληνικὴ πρωτόγονη φιλοσοφία ἐνάντια στοῦ μῦθο καὶ ὑπὲρ τῆς ἐπιστήμης καὶ ἐν μέρει ἐνάντια στὴν ἐκλαίκευση.

Στὴν ἐποχὴ τῆς τραγωδίας: ὁ Πυθαγόρας, ὁ Ἐμπεδοκλῆς, ὁ Ἀναξαγόρας εἶναι ὑπὲρ αὐτῆς· ὁ Ἡράκλειτος, ἀπολλώνιος, τῆς εἶναι ἐχθρὸς· διαλυτῆς ὄλων τῶν τεχνῶν ὁ Παρμενίδης.

I. *Εἰσαγωγή.* Τί μπορεῖ νὰ κάνει ἕνας φιλόσοφος γιὰ τὸν ἐκπολιτισμὸ τοῦ λαοῦ του; Φαίνεται νὰ εἶναι:

- α) Ἐνας ἀδιάφορος ἐρημίτης.
- β) Ὁ κύριος τῶν ἑκατὸ πνευματικώτερων καὶ πιὸ ἀφηρημένων νοήσεων.
- γ) Ἡ ὁ ἐχθρὸς κι' ὁ γκρεμιστῆς τοῦ ἐθνικοῦ πολιτισμοῦ.

Στὴ β' περίπτωση ἐνεργεῖ ἔμμεσα, ἀλλὰ ἐνεργεῖ ὀπως καὶ στὴν γ'.

Στὴν α' περίπτωση μπορεῖ νὰ συμβῆ, ἀπ' τὴν κακὴ οἰκονομία τῆς φύσης, νὰ μείνῃ ἐρημίτης. Ὅμως τὸ ἔργο του μένει παρακαταθήκη τῶν μελλοντικῶν καιρῶν. Πρέπει μονάχα νὰ διερωτᾶται κανεὶς ἂν ἦταν ἀναγκαῖος στὴν ἐποχὴ του.

Βρίσκεται ἀναγκαστικὰ σὲ σχέση μέ τὸ λαὸ του; Ὑπάρχει μιὰ τελολογία τοῦ φιλοσόφου;

Γιὰ ν' ἀπαντήσουμε στοῦ ἐρώτημα τοῦτο

(\*) Συνέχεια ἀπὸ τὸ προηγούμενο.

πρέπει νὰ ξέρομε τί ὀνομάζουσι «ἐποχή» του· μπορεί νὰ εἶναι μιὰ πολὺ μικρὴ ἢ μιὰ πολὺ μεγάλη ἐποχή.

*Θεμελιακὴ ἀρχή:* Δὲ μπορεί νὰ δημιουργήσῃ ἕναν πολιτισμὸν, ἀλλὰ μπορεί νὰ τὸν προπαρασκευάσῃ, παραμερίζοντας μερικὰ ἐμπόδια, νὰ τὸν μετριάσῃ καὶ μ' αὐτὸ τὸ μέσο νὰ τὸν διατηρήσῃ, ἢ νὰ τὸν καταστρέψῃ· ὅλες οἱ ἐνέργειές του εἶναι ἀρνητικῆς.

Οὐδέποτε ἕνας φιλόσοφος παρέσυρε τὸ λαὸν μὲ τὴ θετικὴν τοῦ θεωρίαν. Γιατὶ ζῆ στὴ λατρεία τοῦ νοητικοῦ.

Ἡ στάσις του ἀπέναντι τῆς θετικότητος ἐνὸς πολιτισμοῦ, μιανῆς θρησκείας, εἶναι *διαλυτικὴ, καταστροφικὴ* (ἀκόμη καὶ ὅταν ζητεῖ νὰ ἀποδομηθῇ).

Χρησιμώτερος εἶναι ὅταν ὑπάρχουσι πολλὰ γιὰ νὰ καταστρέψῃ, σ' ἐποχὰς χάους ἢ παρακμῆς.

Κάθε πολιτισμὸς, στὴν ἀνθιστάσασάν του, προσπαθεῖ νὰ καταστήσῃ ἀχρηστο τὸ φιλόσοφον (ἢ νὰ τὸν ἀπομονώσῃ ὁλότελα). Ἡ ἀπομόνωσις ἢ ὁ μαρasmus μπορεί νὰ ἐξηγηθῇ κατὰ δύο τρόπους:

α) Ἀπὸ τὴν κακὴν οἰκονομίαν τῆς φύσεως (ὅταν θὰ τὸν χρειάζονταν).

β) Ἀπὸ τὴν σοφὴν οἰκονομίαν τῆς φύσεως (ὅταν δὲν τὸν χρειάζονται).

II. Ἡ καταστροφικὴ καὶ ἀκρωτηριάζουσα ἐπίδρασις του — ἀπάνω σὲ τί; (!)

III. Στὶς μέρες μας — ὅπου δὲν ὑπάρχει πολιτισμὸς — θὰ πρέπει νὰ προετοιμάσῃ (ἢ νὰ καταστρέψῃ) τί;

IV. Οἱ ἐπιθέσεις κατὰ τῆς φιλοσοφίας.

V. Μαρasmus τῶν φιλοσόφων.

Ἐὰν αὐτὰ προκύπτουσι ἀπ' τὴν κακὴν οἰκονομίαν τῆς φύσεως ποὺ καταστρέφει ἀναριθμητὰ σπέρματα· παράγει ὅμως μερικὰ μεγάλα πνεύματα: τὸν Κάντ καὶ τὸν Σοπενάουερ.

VI. Κάντ καὶ Σοπενάουερ. — Προχωρεῖ κανεὶς πρὸς ἕναν πολιτισμὸν περισσότερο ἐλεύθερον, ὅταν περνᾷ ἀπὸ τὸν ἕνα στὸν ἄλλο.

Ἡ τελολογία τοῦ Σοπενάουερ σχετικὰ μ' ἕνα μελλοντικὸν πολιτισμὸν.

Ἡ διπλὴ θετικιστικὴ φιλοσοφία του (ἢ συγκεντρωτικότητις λείπει) — δίλημμα γιὰ τοὺς ἀπελπισμένους μόνο. Πῶς ὁ μελλοντικὸς πολιτισμὸς θὰ λύσῃ αὐτὸ τὸ δίλημμα.

*Γιὰ τὴν εἰσαγωγήν:* Περιγραφή τοῦ VII αἰῶνα, προετοιμασία τοῦ πολιτισμοῦ, ἀνταγωνισμὸς τῶν ἐνοστικῶν· τὸ ἀνατολικὸν

(!) Ἀποσύνθεσις τῶν ἐνοστικῶν, τῶν πολιτισμῶν, τῶν ἠθικολόγων (κατὰ μιὰ παραλλαγὴν τοῦ ἀκολουθεῖ).

στοιχεῖο. Συγκεντρωτικότητις τοῦ πολιτισμοῦ ἀπ' τὴν ἐποχὴν τοῦ Ὀμήρου.

Μιλᾷω γιὰ τοὺς Προπλατωνικοὺς, γιατί μὲ τὸν Πλάτωνα ἀρχίζει ἡ ἀνοιχτὴ ἐχθρότητις κατὰ τοῦ πολιτισμοῦ, ἢ ἀρνήσις. Θέλω ὅμως νὰ μάθω ποιά στάσις κρατεῖ ἀπέναντι ἐνὸς πολιτισμοῦ σημερινοῦ ἢ «ἐν τῷ γίγνεσθαι» μιὰ φιλοσοφία ποὺ δὲν τοῦ εἶναι ἐχθρὰ· σὲ μᾶς ὁ φιλόσοφος εἶναι ὁ δηλητηριαστὴς τοῦ πολιτισμοῦ.

*Ἡ φιλοσοφία καὶ ὁ λαός.* Κανένας ἀπ' τοὺς μεγάλους Ἕλληνας φιλοσόφους δὲν ἔσυρε πίσω του τὸ λαόν. Ὁ Ἐμπεδοκλῆς προπάντων (καὶ ὁ Πυθαγόρας ὕστερ' ἀπ' αὐτόν) τὸ προσπάθησε, βάζοντας σ' ἐνέργειαν ὅχι τὴν καθαρὴν φιλοσοφίαν, ἀλλὰ ἕνα ἀπόκρυφο φορεῖο τῆς φιλοσοφίας αὐτῆς. Ἄλλοι ἀποδιώχνουσι τὸ λαόν κατ' ἀρχὴν (Ἡράκλειτος). Ἄλλοι ἔχουσι γιὰ κοινὸν ἕναν ἀριστοκρατικώτατον κύκλον καλλιεργημένων πνευμάτων (Ἀναξαγόρας). Ὁ περισσότερο δημοκράτης, ὁ περισσότερο δημαγωγός, εἶν' ὁ Σωκράτης· γι' αὐτὸ ἔχουμε τίς αἰρέσεις, συνεπῶς μιάν ἀνταπόδειξιν. Ἐκεῖ ὅπου τέτοιοι φιλόσοφοι ἔχουσι ἀποτύχει, πῶς θὰ μπορούσαν νὰ πετύχουσι μικρότεροί τους; Δὲ μπορεί νὰ στηρίξῃ κανεὶς ἕναν ἐθνικὸν πολιτισμὸν σὲ μιὰ φιλοσοφίαν. Ἡ φιλοσοφία συνεπῶς δὲν ἔχει ποτὲ βασικὴν σημασίαν γιὰ τὸν πολιτισμὸν, ἀλλὰ τὸ πολὺ πολὺ ἐπικουρικὴν.

*Πειθάρχησις τοῦ μύθου:* ἐνίσχυσις τῆς ἐννοίας τοῦ ἀληθινοῦ ἀπέναντι τῆς ἐλεύθερης ἐπινοήσεως. *Vis veritatis* (!) ἢ ἐνίσχυσις τῆς καθαρῆς γνώσεως (Θαλῆς, Δημόκριτος, Παρμενίδης).

*Πειθάρχησις τοῦ ἐνοστικτοῦ τῆς γνώσεως:* ἢ ἐνίσχυσις τοῦ μυθικοῦ μυστικισμοῦ, τῆς καλλιτεχνικῆς δραστηριότητος (Ἡράκλειτος, Ἐμπεδοκλῆς, Ἀναξίμανδρος). Νομοθεσία τοῦ μεγαλείου!

*Καταστροφὴ τοῦ αὐστηροῦ δογματισμοῦ* στὴ θρησκείαν, στὰ ἥθη, στὴν ἐπιστήμην.

*Σκεπτικισμὸς.*

Κάθε δύναμις (θρησκεία, μῦθος, ἐνοστικτοῦ τῆς γνώσεως) ἂν εἶναι ὑπερβολικὴ, ἐνεργεῖ βάρβαρα, ἀνήθικα, ἠλίθια, γιατί ἀσκεῖ μιάν ἀκαμπτὴν κυριαρχίαν. (Σωκράτης).

*Καταστροφὴ τῆς τυφλῆς ἐκλαϊκεύσεως* (ὑποκατάστατον τῆς θρησκείας). Ἀναξαγόρας, Περικλῆς, Μυστικισμὸς.

*Ἀποτέλεσμα:* Δὲν μπορεί νὰ δημιουργήσῃ ἕναν πολιτισμὸν, ἀλλὰ νὰ τὸν προετοιμάσῃ, νὰ τὸν διατηρήσῃ ἢ νὰ τὸν μετριάσῃ.

*Γιὰ μᾶς:* Ὁ φιλόσοφος, συνεπῶς, εἶναι τὸ ὑπέρτατον αἶτημα τῆς σχολῆς. Προπαρασκευὴ τῆς μεγαλοφυΐας, γιατί δὲν ἔχουμε πολιτισμὸν. Ἄν πιστεύω στοὺς κινδύνους τῶν καιρῶν, ἢ ἀποστολὴν τῆς σχολῆς θὰ νᾶναι: 1ο) Νὰ καταστρέψῃ τὸν βέβαιον τρῶ-

(!) Δύναμις ἀληθείας.

πο τοῦ φιλοσοφεῖν, πού ὀφείλεται στήν ἔλ-  
λειψη μιᾶς πραγματικῆς φιλοσοφικῆς ἐκ-  
λαϊκεύσης. 2ο) Νά χαλιναγωγήσῃ τὰ βάρ-  
βαρα ἀποτελέσματα τοῦ ἐνστικτοῦ τῆς  
γνώσης (ν' ἀπέχει ὁ ἴδιος ἀπ' τῆς φιλοσο-  
φικῆς χίμαιρας).

Ἐνάντια στήν «εἰκονική» μέθοδο, στήν  
ἱστορία.

Ἐνάντια στοὺς *μολιτηροὺς* σοφοὺς.

Ὁ πολιτισμὸς δὲν μπορεῖ νά γεννηθῇ  
παρ' ἀπὸ τὴν κεντρικὴν σημασία πού δίνουμε  
σὲ μιὰ τέχνη ἢ σ' ἕνα ἔργο τέχνης.

Ἡ φιλοσοφία θά ἐργαστῇ ἀκούσια γιὰ νά  
προπαρασκευάσῃ τὴν παρατήρησιν σ' ὄλους.  
(X σ. 180-188)

Ἐνάντια στήν «εἰκονική» γνώση.

Τὴν εὐρύτατη ἀνάπτυξή της ἡ ἱστορία  
τὴν ὀφείλει στήν ἀντίδρασή της ἐνάντια  
στοῦ θεολογικοῦ μῦθο κ' ἐνάντια στὴ φιλο-  
σοφία. Αὐτοῦ καὶ στὶς μαθηματικὲς ἐπι-  
στήμες ἡ ἀπόλυτη γνώση γιορτάζει τὰ κρό-  
νια της· τὸ παραμικρότερο αἰσθητὸ γεγο-  
νὸς θεωρεῖται πολυτιμότερο ἀπ' ὅλες τὶς  
μεταφυσικὰς ἰδέας. Ὁ βαθμὸς τῆς βεβαιό-  
τητας ἀποφασίζει ἐδῶ περὶ τῆς ἀξίας καὶ  
ὄχι ὁ βαθμὸς τῆς ἀπαραίτητης χρησιμότητος  
γιὰ τὸν ἄνθρωπο. Εἶναι ἡ παλιὰ διαμά-  
χη μεταξὺ πίστεως καὶ γνώσης.

Τὸ ἐνστικτο τοῦ ἱστορικοῦ γνώσης — ὁ  
σκοπὸς του· νά καταλάβουμε τὸν ἄνθρω-  
πο στὸ γίνεσθαι του, ἀκόμη κ' ἐδῶ, ν' ἀπο-  
μακρύνουμε τὸ θαῦμα. Τὸ ἐνστικτο αὐτὸ  
κλέβει ἀπὸ τὸ ἐνστικτο τοῦ πολιτισμοῦ  
τὴν καλύτερη δύναμή του. Ἡ γνώση δὲν

εἶναι παρὰ πολυτέλεια· δὲν συντελεῖ στήν  
πρόοδο τοῦ σημερινοῦ πολιτισμοῦ.

Ἡ φιλοσοφία, συνεπῶς, δὲ μπορεῖ νά κά-  
νῃ τίποτε περισσότερο παρὰ νά ἐπικυρώ-  
νῃ τὸν σχετικὸ καὶ ἀνθρωπομορφικὸ χαρακτή-  
ρα τῆς γνώσης αὐτῆς, καθὼς καὶ τὴν παγ-  
κόσμια δύναμη τῆς *ψευδαίσθησης*. Δὲ μπο-  
ρεῖ πιά νά χαλιναγωγήσῃ τὸ ξαμολυμένο  
ἐνστικτο τῆς γνώσης πού ἀξιολογεῖ ὅλα  
τὰ πράγματα ἀνάλογα μὲ τὸ βαθμὸ τῆς  
βεβαιότητάς τους κ' ἀναζητεῖ γιὰ τὸν ἑ-  
αυτό του ἀντικείμενα ὀλοένα καὶ περισ-  
σότερο ἰσχνά. Ἐνῶ κάθε ἄνθρωπος χαίρε-  
ται γιὰ τὴν ἡμέρα του πέρασε, ὁ ἱστορικός,  
μεταγενέστερα, ἀνερευνᾷ, ψάχνει καὶ συν-  
δυάζει γιὰ ν' ἀποσπάσῃ αὐτὴ τὴν ἡμέρα ἀπὸ  
τὴ λήθη· πρέπει καὶ τὸ *μηδαμινώτατο* νά εἶναι  
αἰώνιο, γιὰ τὴν εἶναι ἱκανὸ νά γνωσθῇ.

Ὅσον ἀφορᾷ ἐμᾶς, ἄς περιορισθοῦμε  
σ' ὅ,τι ἔχει αἰσθητικὸν χαρακτήρα· ὅ,τι εἶναι  
μέγα ἔχει δικαίωμα στήν ἱστορία, ὄχι στήν  
«εἰκονική» ἱστορία, ἀλλὰ σὲ μιὰ παραγω-  
γικὴ, διεγερτικὴ ζωγραφιά. Ἄς ἀφίσσουμε  
στήν εἰρήνη των τοῦς τάφους, ἀλλ' ἄς  
κρατήσουμε γερὰ ὅ,τι εἶναι αἰώνια ζων-  
τανό.

Ἡ ἀνθρωπότητα μεγαλώνει σεβόμενη  
ὅ,τι εἶναι σπάνιο καὶ μεγάλο. Ἄρκει ἕνα  
πρᾶμα νά τῆς φαίνεται σπάνιο καὶ μεγά-  
λο, γιὰ ν' ἀσκεῖ αὐτὴ τὴν ἐπίδραση· ἔτσι  
καὶ τὸ θαῦμα. Ὁ τρόμος εἶναι ἡ καλύτε-  
ρη μερίδα τῆς ἀνθρωπότητος.

(Τόμος X, τῆς μεγάλης ἐκδόσεως εἰς ἄθην  
τοῦ 1896, σ. 208-209.)

(Τὸ τέλος στὸ ἐρχόμενο)

